

УДК 796.071.4.42 (477)

ДОСВІД ОРГАНІЗАЦІЇ ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ ТРЕНЕРІВ З ЛЕГКОЇ АТЛЕТИКИ В УКРАЇНІ

Михайло АКІЛОВ¹, Тетяна САМОЛЕНКО²,
Володимир КОНЕСТЯПІН³, В'ячеслав ШУТЕЄВ⁴

¹Міністерство освіти і науки, молоді і спорту України,

²Класичний приватний університет, м. Запоріжжя,

³Львівський державний університет фізичної культури,

⁴Харківська державна академія фізичної культури

Анотація. Для підготовки висококваліфікованих спортсменів та спортсменів олімпійського резерву Україна гостро потребує тренерів найвищої категорії. Проблема підготовки таких спеціалістів є важливою для представлення України на світовій спортивній арені. Проаналізовано досвід організації та проведення курсів підвищення кваліфікації тренерів з легкої атлетики за системою навчання та сертифікації тренерів ІААФ упродовж 2009-2012 років. Визначено основні напрямки роботи курсів навчання та сертифікації тренерів за системою ІААФ в Україні.

Ключові слова: легка атлетика, тренер, кваліфікація, ІААФ.

Постановка проблеми. Система олімпійської підготовки пов'язана з високим рівнем динамічного наукового розвитку. Зростання спортивних досягнень визначає пошук і впровадження інноваційних форм удосконалення всіх складових підготовки спортсменів, що конкурують на світовому рівні. Творча праця сучасного тренера збірної команди з легкої атлетики характеризується раціоналізацією та винахідливістю підходів, генеруванням нових ідей та реалізації їх на практиці. Тренер, який працює зі спортсменами, повинен постійно черпати нові знання та вміння для поповнення власного потенціалу, налаштовуючись на систематичне досягнення найвищого рівня.

Програма розвитку легкої атлетики в Україні, яку розробляє Федерація легкої атлетики України (ФЛАУ), передбачає запровадження системи підвищення кваліфікації й перепідготовки тренерів. У минулому тисячолітті тренери України переважали над тренерами багатьох країн у знаннях, що забезпечувало ефективність їх діяльності. Основними елементом цієї системи було обов'язкове одно- чи двомісячне навчання тренерів на факультетах підвищення кваліфікації, яке відбувалося один раз на п'ять років зі складанням іспитів та захистом кваліфікаційних робіт.

До роботи на факультетах підвищення кваліфікації залучалися провідні тренери та спеціалісти, які організували щорічні конференції з проблем удосконалення системи спортивної підготовки. Конференції з легкої атлетики проводилися за участю майже 300 провідних тренерів із різних республік колишнього СРСР. Підвищення кваліфікації тренерів збірної команди здійснювалося під час діяльності комплексних наукових груп при збірній команді з легкої атлетики, під час обговорення результатів досліджень спортсменів, планів макроциклів їх підготовки тощо. Така система забезпечувала науково-методичну базу тренерів, здатність працювати на рівні, який перевищував зарубіжних конкурентів [2, 7].

Починаючи з кінця минулого століття, цю систему підвищення кваліфікації тренерів, які проводять підготовку до найбільших змагань, включаючи Олімпійські ігри, чемпіонати світу та Європи, було повністю ліквідовано. Припинення діяльності факультетів підвищення кваліфікації, у зв'язку з відсутністю державного замовлення, призвело до скасування атестації тренерів, а також до зникнення традиційних науково-методичних конференцій, до припинення роботи комплексних наукових груп при збірних командах. Сьогодні така діяльність зведена до епізодичних та безсистемних заходів, які відбуваються завдяки ініціативі окремих фахівців та організацій. Отже, такий стан негативно вплинув на кваліфікацію тренерів. Їхні знання та вміння обмежені рівнем базової вищої освіти і становлять мінімум, а фрагментарні дані з розділів сучасної системи підготовки, на жаль, здобуваються лише під час тренувальних збо-

рів та відповідальних змагань. Аналіз знань тренерів свідчить, що більшість тренерів збірної команди з легкої атлетики не володіє знаннями, теоретико-методичних основ спорту, біомеханіки, спортивної фізіології, біохімії, медицини та інших, передбаченими сучасними програмами для спеціальних вищих навчальних закладів [3, 7].

Ця проблема загострюється ще й через те, що останніми роками в багатьох країнах сформовано нові системи підвищення кваліфікації або удосконалено, ті, які ефективно діяли в колишній радянській системі спорту вищих досягнень. Державна політика країн, що є конкурентами України на міжнародній спортивній арені, спрямована на розвиток різних форм підвищення кваліфікації, а також на проведення атестації тренерів за результатами якої вони допускаються до роботи. В Україні за участю Федерації легкої атлетики та державних органів запроваджено визнання 3-х рівнів кваліфікації тренерів, залежно від їх теоретичної підготовленості та результатів практичної роботи (місця підготовлених спортсменів на чемпіонатах Європи, світу й Олімпійських іграх). Наукові конференції, семінари із запрошенням провідних учених, наукові фахові журнали, відповідні інтернет-ресурси тренерський склад України використовує недостатньо. Система заохочення тренерів до підвищення своєї професійної майстерності відсутня навіть у Положенні про кваліфікаційні категорії тренерів-викладачів з легкої атлетики [6].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На думку авторів [2, 4], тренер у своїй спортивній діяльності має вирішити важливі педагогічно-виховні завдання формування людини, а пізніше – спортсмена. За останні десять років соціально-економічні умови тренерської діяльності в легкій атлетичі, як і в інших видах спорту, спричинили несприятливі тенденції. Серед них найбільш значні такі:

- “старіння” тренерських кадрів через відмову молоді від тренерської роботи як мало оплачуваної;
- передчасне прагнення в тренуванні юних спортсменів до максимальних результатів “за будь-яку ціну” (форсування, заборонені засоби) задля одержання матеріальних дивідендів;
- зниження рівня кваліфікації через зменшення потоку методичної друкованої інформації й обмеженої (поки що) можливості одержати її з Інтернету;
- відсутність системності в організації курсів, їх нерегулярність, непослідовність програм підвищення кваліфікації й перепідготовки тренерів легкої атлетики, що проводяться національними інститутами ФК і С, та відсутність впливу на їх зміст з боку ФЛАУ.

Метою дослідження є удосконалення системи підвищення кваліфікації тренерів з легкої атлетики України з урахуванням можливостей та вимог програми навчання й сертифікації тренерів ІААФ.

Завдання дослідження:

1. Вивчити проблеми підготовки та підвищення кваліфікації тренерських кадрів в Україні.
2. Визначити основні напрямки роботи курсів навчання й сертифікації тренерів ІААФ в Україні.

Методи дослідження: аналіз та синтез матеріалів літературних джерел, аналіз звітів про проведення курсів ІААФ в Україні.

Результати дослідження та їх обговорення. Усі вказані вище проблеми дозволили визначити основні напрямки їх подолання. По-перше, максимальне наближення теоретичної підготовки фахівців з легкої атлетики до практичної діяльності тренера. По-друге, проведення традиційних курсів для підвищення кваліфікації тренерів із залученням провідних тренерів і спортсменів високого класу для вивчення сучасних технологій, запроваджених у спорті. По-третє, поліпшення матеріальної бази спортивних шкіл.

Федерація легкої атлетики України (надалі ФЛАУ) ініціювала проведення серії курсів підвищення кваліфікації тренерів легкоатлетів за системою ІААФ (система навчання та сертифікації тренерів, надалі СНСТ) упродовж 2009 – 2012 років. Курси спрямовано на засвоєння закономірностей та особливостей тренування спортсменів, що пройшли початкові стадії навчання. Основна увага звертається на процес тренування і створення систематичних довгострокових тренувальних програм для спортсменів, поглиблення знань тренування в окремих групах видів легкої атлетики.

Ці курси проводяться впродовж 14 днів під час навчально-тренувальних зборів збірної команди України з легкої атлетики або відокремлено. За 3 роки проведено 6 курсів, кваліфікацію підвищив 141 тренер. Курси проводилися в містах України на базі навчальних закладів: двічі у Харкові на базі манежу ХТЗ із залученням фахівців ХДАФК; двічі в Ялті на базі УСБ «Авангард» із залученням провідних тренерів збірної команди України; двічі у Львові – на спортивному комплексі Львівського державного університету фізичної культури (у вересні 2010 року та листопаді 2011 року) із залученням фахівців університету.

Курси за вимогами ІААФ та МОК проводили офіційні лектори ІААФ – старший тренер збірної команди України з легкої атлетики з науково-методичного забезпечення кандидат педагогічних наук, доцент М.В. Акілов, олімпійська чемпіонка, кандидат наук з фізичного виховання і спорту Т.В. Самоленко, завідувач кафедри легкої атлетики Львівського ДУФК кандидат педагогічних наук, доцент В.Г. Конестяпін, В.А. Римко – тренер Броварського УФК. Всі вони у 2002–2008 роках пройшли офіційні курси підготовки лекторів ІААФ у м. Москві (Росія).

Програма курсів відповідає вимогам СНСТ ІААФ та складається з 72 навчальних годин. З них: теорія – 32 години (методика та планування тренувань, біомеханіка, біохімія, спортивна медицина, харчування); практичні заняття – 32 години (методика технічної підготовки у видах легкої атлетики); іспити – 4 години (практичні презентації, планування, тестове опитування). Теми програми навчання та сертифікації тренерів ІААФ II рівня містять: а) теоретичні аспекти: філософія тренера, тренерські навички, анатомія і фізіологія, біомеханіка, зростання і розвиток, теорія тренування, навчання навичок, спортивна психологія, харчування, травми й перша невідкладна допомога; б) практичні аспекти: спортивна ходьба, біг на короткі, середні та довгі дистанції, бар'єрний біг, стрибки, метання, багатоборства.

Усі матеріали, надані ІААФ для проведення курсів, було перекладено з англійської і видано учасникам в електронному та друкованому вигляді.

Учасники курсів проявили зацікавленість у вивченні теоретичної програми та відповідальність під час підготовки до практичних презентацій. Організаційною особливістю в проведенні курсів було те, що більшість тренерів брали участь зі своїми тренувальними групами. Завдяки цьому, лектори і тренери мали можливість аналізувати реальний тренувальний процес. Контроль професійної підготовленості тренерів, учасників курсів складався з письмового іспиту (1,5 годин) і практичних презентацій (показові залікові заняття) – 6 годин. Крім цього тренери провели оцінювання курсів і лекторів (1,5 години).

Тренери, які успішно склали іспити, отримують сертифікат тренера ІААФ відповідного міжнародного зразка, що підписаний президентом ІААФ.

Усі витрати, пов'язані з організацією курсів, проводяться за рахунок НОК України, МОК (програма Олімпійської солідарності), ІААФ та ФЛАУ.

ФЛАУ внесла пропозиції до Міністерства України у справах сім'ї молоді та спорту щодо затвердження програми курсів та видання вказівки територіальним управлінням про зарахування результатів проходження курсів тренерам, які успішно склали екзамен, під час встановлення або перегляду кваліфікаційних категорій. Пропозиції було підтримано, результатом чого став відповідний лист до територіальних управлінь з питань фізичної культури та спорту.

Висновки:

1. Тематичний зміст програм ІААФ для тренерських курсів та умови його засвоєння створюють доцільну спрямованість професійної діяльності тренерів, які працюють з молодими легкоатлетами. Курси ІААФ з підвищення кваліфікації тренерів України сприяли розвитку творчого бачення тренерської роботи, здатності розв'язувати нестандартні завдання та приймати розумні рішення в нетипових умовах тренувального процесу зі спортсменами.

2. Для підвищення кваліфікації тренерів, які працюють з кваліфікованими спортсменами, як додаткові форми організації їх підготовки доцільно проводити (крім вказаної системи СНСТ ІААФ) на базі вищих навчальних закладах фізкультурного профілю щорічні науково-практичні семінари з проблем тренування легкоатлетів різної кваліфікації.

Перспективи подальших досліджень полягають у вивченні досвіду впровадження системи навчання й сертифікації тренерів ІААФ в Україні та світі, вивченні змін у складових професійної майстерності тренерів після проходження курсів, визначенні впливу курсів на подальшу практичну діяльність тренерів.

Список літератури

1. Закон України «Про фізичну культуру і спорт». – К., 1993. – 22 с.
2. *Басенко О.* Дослідження креативності особистості тренера / Олена Басенко // Молода спортивна наука України : зб. наук. пр. з галузі фіз. культури і спорту. – Л., 2006. – Вип. 10; Т. 4, кн.1. – С. 15 – 19.
3. *Безкоровайна Л. В.* Деякі аспекти організації процесу підготовки фахівців фізичного виховання та спорту до майбутньої професійної діяльності у вищих навчальних закладах / Л. В. Безкоровайна, А. В. Сватъєв // Вісник Запорізького національного університету. Серія : Фізичне виховання та спорт. – Запоріжжя, 2009. – № 2. – С. 14 – 19.
4. *Романина Е. В.* Особенности формирования индивидуального стиля тренера в процессе профессиональной деятельности / Е. В. Романина, Е. А. Романин // Теория и практика физической культуры. – 2006. – № 6. – С. 18 – 24.
5. *Суценок Л. П.* Професійна підготовка майбутніх фахівців фізичного виховання та спорту (теоретико-методологічний аспект) / Суценок Людмила Петрівна. Запоріжжя : Запорізький держ. ун-т, 2003. – 442 с.
6. *Мулик В.* Сучасні вимоги до рівня підготовленості тренера / В. Мулик // Теорія і методика фізичного виховання і спорту. – 2006. – № 4. – С. 113 – 116.
7. *Stula A.* Wkład Zakładu Gier Sportowych w kształceniu kadry instruktorsko-trenerskiej / Stula A. Jurek T. // Kształcenie kadr oraz perspektywę sportu szkolnego : Międzynar. Konf. – Zelona Gora, 1955. – S. 31 – 36.

ОПЫТ ОРГАНИЗАЦИИ ПОВЫШЕНИЯ КВАЛИФИКАЦИИ ТРЕНЕРОВ ПО ЛЕГКОЙ АТЛЕТИКИ В УКРАИНЕ

Михаил АКИЛОВ¹, Татьяна САМОЛЕНКО²,
Володимир КОНЕСТЯПИН³, Вячеслав ШУТЕЕВ⁴

¹Министерство образования и науки, молодежи и спорта Украины,

²Классический приватный университет, г. Запорожжя

³Львовский государственный университет физической культуры

⁴Харьковская государственная академия физической культуры

Аннотация. Для подготовки высококвалифицированных спортсменов и олимпийского резерва Украина остро нуждается в тренерах высшей категории. Проблема подготовки таких специалистов является важным для представления Украины на мировой спортивной арене. Проанализировано опыт организации и проведения курсов повышения квалификации тренеров по легкой атлетике по системе обучения и сертификации тренеров ИААФ в течение 2009-2012 годов. Определены основные направления работы курсов обучения и сертификации тренеров по системе ИААФ в Украине.

Ключевые слова: легкая атлетика, тренер, квалификация, ИААФ.

EXPERIENCE OF ADVANCE TRAINING ORGANIZATION OF TRACK & FIELD COACHES IN UKRAINE

Mykhajlo AKILOV¹, Tetyana SAMOLENKO²,
Volodymyr KONESTYAPIN³, Vyacheslav SHUTEYEV⁴

¹Ministry of education and science, youth and sport of Ukraine,

²Classic Private University, Zaporizhzhya,

³Lviv State University of Physical Culture,

⁴Kharkiv State Academy of Physical Culture

Abstract. For the preparation of highly-skilled athletes and Olympic reserve Ukraine badly needs the highest category of coaches. The problem of training of such specialists is important for representation of Ukraine on the world sports arena. The experience of organization and conducting advance training courses for track and field coaches (by means of teaching and certifying IAAF coaches during 2009-2012) was analyzed. The main approaches for improving training as well as certifying system was determined according to the IAAF principles in Ukraine.

Key words: track and field athletics, the coach, classification, the IAAF.